

LIUBČIOS PILIS

Liubčia – miestas ir kitados prekybos centras ant kairiojo Nemuno kranto. Pagal vienus šaltinius, Liubčia žinoma nuo XIII a., kuomet Mindaugas vietovę atidavė Kijevo bojarinui Andrejui Vasiljevičiui Kijanui. Gedimino laikais Liubčia buvo didžiųjų kunigaikščių nuosavybė. Pagal kitus šaltinius – Liubčia pirmą kartą minima tik 1401 m. vokiečių kronikose kaip vienas iš karinių žygių objektų.

Ldk Vytautas Liubčią 1428 m. skyrė savo žmonai Julijonai Alšėniškytei. XV-XVI a. pr. miestelio savininkai keitėsi kelis kartus. 1528 m. Liubčia atiteko Vilniaus vaivada Albertui Goštautui (nusipirko), o 1574 m. – garsiam savo turtais Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvaro taurininkui ir Žemaitijos seniūnui Jonui Kiškai. Jis, tapęs Vilniaus kaštelionu, išrūpino miestui Magdeburgo teisę ir herbą (1590 m. kunigaikščio privilegija). 1590 m. Liubčiai suteiktas herbas – sidabrinė pasaga su trimis auksiniais kryžiais (Kiškų herbas - *Ažuolynas*) ir dvi sidabrinės žuvys – laišos žydrame lauke. Miesto herbas buvo sukomponuotas iš miesto savininkų herbų. *Ažuolynas* – pasaga su kryžiais buvo Jono Kiškos herbas, o dvi žuvys – laišos paimtos iš Naruševičių, Jono Kiškos žmonos giminės, herbo.

Kaip Yvija, taip ir Liubčia valdant Kiškoms tapo arijonizmo centru. Jonas Kiška Liubčioje įsteigė spaustuve, mokyklą, arijonų maldos namus. 1582 m. Liubčioje vyko arijonų sinodas (bažnytinis sinodas).

Tikėtina, kad Jonas Kiška 1581 m. pradėjo mūrinės pilies Liubčioje statybą. 1581 m. data įrašyta vėtrungėje, kurią vietiniai kraštotyrininkai – senienų rinkėjai rado pilies teritorijoje. Dabar šios vėtrungės kopija vainikuoja vieną iš pilies bokštų.

Kiškos susigiminiavo su Radvilomis (LDK etmonas Kristupas Radvila Perkūnas vedė Oną Kiškaitę) ir XVII a. pradžioje (1606) po Jono Kiškos mirties miestas atiteko Radviloms. Liubčia tapo svarbia Radvilų rezidencija.

1644 m. miestelio savininko LDK etmono Jonušo Radvilos pastangomis Liubčiai dar kartą suteikta Magdeburgo teisė ir naujas herbas - mėlyname lauke vartai su dviem bokštais, virš vartų šarvuotas riteris.

Verslūs magnatai Radvilos nusprendė Liubčią ekonomiškai sustiprinti ir išplėsti – 1616 m. iš Minsko, Naugarduko ir kitų vietovių jie atkėlė miestiečius, įsteigė amatininkų cechus, atidarė spaustuve. Arijonų maldos namai tapo kalvinistų maldos namais. Prie jų XVII a. veikė viena didžiausių LDK spaustuvių (atidarė P. B. Kmita), kurioje išspausdinta apie 100 leidinių. Tuo metu tai buvo pakankamai moderni spaustuve – joje buvo naudojamos naujos knygų apipavidalinimo formos, tarp jų ir graviūros ant vario.

Liubčios pilis XIX a. pr. Juozapo Peškos akvarelė (Radzima.org)

Radvilų valdymo metu miestas buvo perplanuotas - suteiktas reguliarus planas, kurio pagrindiniu akcentu tapo pilis; aplink pilį įveistas parkas (XIX a. II pusėje perkomponuotas). Radviloms Lubčia priklausė iki XIX a. I pusės, kuomet miestelio paveldėtoja kunigaikštytė Stefanija Radvilaitė (Dominyko Radvilos dukra) ištekėjo už kunigaikščio Liudviko de Sain Wittgenšteino ir Liubčią gavo kaip kraitį. XIX a. pilies savininkai keitėsi dar kelis kartus. XIX a. pabaigoje Liubčią nusipirko Eduardas Falz-Feinas (*Фальц-Фейн*), iš pastarojo valdą paveldėjo Nabokovai. Nabokovams pilis priklausė 1904-1939 m.

Liubčios pilis (XVI a. pab.- XIX a.) - vienas paskutiniųjų senosios pilių statybos tradicijos pavyzdžių. Pilis pastatyta miestelio pakraštyje, ant aukšto kairiojo Nemuno kranto, aikštelėje, savo matmenimis artimoje kvadratui (85 x 85 m). Iš trijų pusių piliavietę supa gynybinis iki 30 m pločio ir 7-8 m gylio (iš vakarų ir pietų), 10 m gylio (iš rytų) griovys, ketvirtą aikštelės kraštinę (iš šiaurės) saugo Nemunas.

Pietvakarinėje ir pietrytinėje piliavietės dalyje išliko du galingi mūriniai pilies bokštai. Pirmasis jų buvo įvažiuojamųjų vartų bokštas. Bokštas turėjo galingo kubo formą, 8 m aukštyje pereinančią į aštuoniabriaunį. Bokšto pamatas – kvadratas (9,8 x 9,8 m). Bokštas turėjo keturis aukštus su šaudymo angomis. Pirmame aukšte 8 šaudymo angos, antrame – 12, trečiame – 8, ketvirtame – 16. Antrojo ir trečiojo aukštų šaudymo angos skirtos patrankoms. Manoma, kad tai seniausias pilies bokštas, ir greičiausiai jis buvo vienintelis mūrinis bokštas ankstesnėje medinėje pilyje.

Liubčios pilis šiandien

Savo tūriu ir kompozicija Liubčios bokštai yra artimi Myro, Naugarduko, Vitebsko pilių bokštams. Statyboje naudotas maišytas gotikinis ir renesansinis plytų rišimo būdas leidžia bokštą datuoti XVI a. II pus. Bokšto pamatas sumūrytas iš didelių lauko riedulių ir plytų duženų, į žemę įleistas 3 metrus.

Pagal 1601 m. duomenis, pilies vartų bokštas viršuje turėjo seklyčią (*свемлюу*), šaudymo angas, pirtį, taip pat laikrodį ir varpą. Į kairę nuo bokšto buvusi virtuvė, o toliau ant Nemuno kranto buvęs kitas „truputį nebaigtas statyti“ bokštas. Toliau pilies aikštelės pakraščiais stovėjo kiti gyvenamieji ir ūkiniai pastatai: didelis namas ant didelio mūrinio rūsio, klėtis, kitas mažesnis rūsys, troba, skirta valgyti, su keliomis kamaromis ir seklyčiomis, kuriose buvo koklių krosnys, tualetas ir kt.

Pietrytinis bokštas taip pat kvadrato plano (8,9 x 8,9 m), trijų aukštų. Pirmame aukšte 4 šaudymo angos, antrame – 4 (patrankoms), trečiame – 12 šaudymo angų. 1601 m. (pagal inventorių) cokolinėje bokšto dalyje buvo rūsūs su medinėmis durimis su vyriais (*zoviesais*) ir geležinėmis grotomis. Antras aukštas naudotas kaip sandėlis. Jis buvo uždaromas geležimi apkaltomis durimis, langai su geležinėmis grotomis. Pietvakarinį ir pietrytinį bokštus jungė siena. Plote tarp šių bokštų stovėjo „namas ant prieklėčio“. Ties šiaurine piliavietės kraštine (ties Nemunu) tarp nedidelių šiaurės vakarinio ir šiaurės rytinio bokštelių stovėjo rūmai (*дварэў*), greta pilies bravoras.

Pagal 1661 m. inventorių ir grafinę medžiagą, Liubčios pilis turėjo keturis mūrinius bokštus, kurių kiekvieną puošė vėtrungės su Radvilų herbais. Bokštas-įvažiuojamieji vartai užsidarė ažuoliniais vartais, prieš bokštą per griovį permestas medinis pakeliamas tiltas. Po bokštu buvo įrengtas kalėjimas ir lobynas. Bokšto sienoje į kiemo pusę buvo laikrodis. Rytinėje pilies sienoje buvo dar vieneri nedideli vartai, kurie mediniu tiltu per griovį vedė į palivarką (dvarui priklausantį ūkinį ir administracinį kompleksą).

Apie XVII a. vid. buvo įrengta miesto gynybinė sistema – supilti pylimai, pastatyti mūriniai įvažiuojamieji vartai. Miesto pylimai turėjo įvažiuojamuosius „prūsiško mūro“ vartus (*fachverko*), vartai įrengti įvažiavimui iš Naugarduko ir Senicos pusės. Galutinai baigti statybas Liubčioje sutrukdė karas su maskvėnais.

1655 m. po atkaklaus pilies įgulos pasipriešinimo Liubčią užėmė I. Zolotorenkos kazokai, po jų įžengė rusai. Užkariautojai susprogdino pilį ir apiplėšė miestelį. Žinoma, kad naujas Liubčios savininkas Boguslovas Radvila (po Jonušo Radvilos) grėšiant kariniams pavojams iš Liubčios į Lenkiją išgabeno pilies meno ir įdomybių kolekciją (*kunstkamerą*). 1659 m. Liubčią vėl nusiaubė Maskvos kariuomenė. Boguslovas Radvila ėmėsi pilies atstatymo, tačiau mirtis (1669) pradėtus darbus nutraukė.

Šiaurės karo metu Liubčią sudegino švedai. 1730 m. Liubčioje kilo didelis gaisras, kurio metu sudegė kalvinų zboras, nemažai ūkinių pastatų. Apie kadaise Liubčioje buvusį galingą kalvinizmo centrą šiandien liudija tik vietinių gyventojų mieste kaip „Kalvinka“ įvardijama vieta – buvusio kalvinų zboro vieta.

Po gaisro pilyje pradėti nauji statybos darbai – atnaujinti bokštai, pastatyta medinė koplyčia ir apžvalgos aikštelė su nusileidimu link Nemuno, 1738 m. prie pietrytinės piliavietės kraštinės pastatyti dideli mediniai rūmai. Juozapo Peškos akvarelė rodo, kaip Liubčios pilis atrodė XIX a. pradžioje.

Pagal 1813 m. Radvilų valdų aprašymą ir Liubčios pilies aprašymą, pilis turėjo tik du bokštus (jie išlikę ir dabar). Pilies teritoriją su miesteliu ir pilies palivarku (plytėjusiu į rytus nuo pilies) siejo du tiltai. XIX a. 4 dešimtmetyje pilies mediniai rūmai nugriauti.

Neogotikiniai XIX a. rūmai (*Глобус Беларусі*)

1864 m. ant XVII a. senosios pilies rūmų pamatų buvo pastatyti dviejų aukštų neogotikiniai rūmai. XIX a. pabaigoje Liubčios savininkas Eduardas Falz-Feinas pilį atnaujino - šalia bokšto-įvažiuojamųjų vartų buvo pastatytas neogotikinis fligelis (išlikęs), pertvarkytas sodas ir parkas. Naujieji rūmai buvo stipriai apgriauti I Pasaulinio karo metu, o po beveik keturiasdešimties metų – 1947 m. buvo perstatyti į vidurinę mokyklą, senieji pilies bokštai paversti tiesiog šiukšlynu.

Bokštas-įvažiuojamieji vartai su XIX a. pab. pristatytu neogotikiniu fligeliu (*Глобус Беларусі*)

Pastaruoju metu prižiūrint Baltarusijos Respublikos paveldosaugininkams išlikę pilies fragmentai restauruojami ir rekonstruojami vietinių entuziastų jėgomis.

Taip pat žr.:

Любча // *Глобус Беларусі* (<http://www.globus.tut.by/lyubcha/index.htm>)

м. Любча // *Radzima.org* (http://www.radzima.org/pub/miesta.php?lang=by&miesta_id1=hrnaljub)